

УДК 94 (477) «1917»

Н. А. Ковальова

ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»

**ПОЛІТИКО-ПРОСВІТНИЦЬКА РОБОТА
В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ У 1917 р.
(на матеріалах Полтавщини)**

Проаналізовано основні напрямки діяльності Полтавського губернського інформаційного бюро серед селянства Полтавщини в 1917 р., зроблено спробу висвітлити недостатньо досліджені аспекти діяльності громадських комітетів.

Ключові слова: інструктор-інформатор, Селянська спілка, «Просвіта».

Анализируются основные направления деятельности Полтавского губернского информационного бюро среди крестьянства Полтавской губернии в 1917 г., сделана попытка раскрыть недостаточно исследованные аспекты деятельности общественных комитетов.

Ключевые слова: инструктор-информатор, Крестьянский союз, «Просвита».

The basic directions of activity of the Poltava provincial informative bureau are analyzed among the peasantry of the Poltava province in 1917. It is made an attempt to expose insufficiently investigated aspects of the public committees' activity.

Key words: instructor-informant, Peasant union, association «Prosvisa».

Однією з недостатньо досліджених та тенденційно висвітлюваних сторінок Української революції є політико-просвітницька робота громадських організацій в українському селі в 1917 р. У радянській історичній науці в центрі дослідницької уваги знаходилася агітаційно-пропагандистська діяльність більшовиків, їх боротьба за зміцнення союзу робітничого класу та селянства. У працях вітчизняних істориків започатковано дослідження діяльності небільшовицьких партій та громадських організацій [3–6], однак політико-просвітницька робота, пов'язана з діяльністю громадських комітетів серед селянства, залишається малодослідженою. Джерельна база громадських комітетів в Україні збереглася фрагментарно, найбільш презентабельно архівні джерела висвітлюють діяльність громадських комітетів Полтавщини.

Об'єктом дослідження є Українська революція 1917–1921 рр., предметом – громадські організації на селі в 1917 р. Мета даного дослідження полягає у висвітленні інформаційної складової політико-просвітницької діяльності громадських комітетів у селах Полтавщини.

© Н. А. Ковальова, 2012

Громадські комітети після Лютневої революції 1917 р. були найбільш авторитетним органом влади в багатьох українських губерніях (відповідно – повітах та волостях). Одним із основних завдань, які Тимчасовий уряд поставив перед громадськими комітетами, була політична функція (разом із адміністративною та господарською). Її сутність представник Тимчасового уряду в Полтавській губернії А. Я. Єфимович вбачав у підготовці населення до сприйняття нового політичного ладу. З цією метою громадські організації мали постійно спілкуватися з населенням, ознайомлювати його з поточними подіями, формами державного устрою, зокрема республіканською. Для підготовки фахівців з інформаційно-роз'яснювальної роботи в Петрограді відкривалися курси для агітаторів [9, арк. 4].

Завдання ознайомлення населення з подіями суспільно-політичного життя Полтавський губернський громадський комітет, згідно з положенням від 2–3 травня 1917 р., покладав на інформаційну комісію [8, арк. 20, 20 зв.]. Для проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи в губернії та координації діяльності фахівців на місцях Полтавський губернський громадський комітет у травні 1917 р. заснував губернське інформаційне бюро.

Однією з основних складових діяльності бюро була організація громадського життя: координація діяльності повітових інформаційних бюро, проведення курсів, направлення лекторів і доповідачів на різні з'їзди і зібрання, публікація на сторінках «Вісника Полтавського губернського громадського комітету» матеріалів про земельну справу, Селянську спілку та ради селянських депутатів, волосне земство, розповсюдження агітаційної та науково-популярної літератури, організація культурно-просвітницького життя (відкриття бібліотек, заснування «Просвіт», шкіл для дорослих) [10, арк. 140].

Склад губернського інформаційного бюро постійно змінювався, і перш за все мінялися його керівники. Станом на 28 липня 1917 р. губернське інформаційне бюро не мало майже жодних зв'язків із громадським, земельним та продовольчим комітетами, оскільки ці структури не вважали інформаційне бюро організацією, вартою уваги [11, арк. 2 зв.]. За штатом губернське інформаційне бюро складалося з 3 членів та 5 роз'їзних інструкторів. Постійно в бюро працювало не більше 5 інформаторів, із них лише два інструктори (станом на серпень 1917 р.) працювали з часу його заснування [12, арк. 48].

Кошти на утримання інструкторів губернського інформаційного бюро виділяв Полтавський губернський громадський комітет [10, арк. 59]. Ситуація з фінансуванням інструкторів на місцях була складнішою.

Збереглися відомості про шість інструкторів Полтавського губернського інформаційного бюро (станом на 4 серпня 1917 р.): Іван

Товкач (24 роки, студент Петроградської політехніки, член УПСР), Федір Чайківський (29 років, священник і вчитель гімназії, вивезений з Галичини російською владою, в Полтаві служив у Союзі споживчих товариств), Микола Христовий (23 роки, студент, член УПСР), Іван Багрій (22 роки, випускник педагогічного інституту, член УПСР), Дмитро Андрієвський (21 рік, закінчив чотири класи духовної семінарії, безпартійний), Кузьма Лисиця (24 роки, закінчив педагогічний інститут, член УПСР) [10, арк. 59].

Таким чином, інструктори інформаційного бюро мали переважно педагогічну та духовну освіту, більшість із них належали до партії українських соціалістів-революціонерів. Партійна приналежність інструкторів значною мірою визначала і характер їх діяльності.

Однією з перших справ губернського інформаційного бюро стала організація 4–15 червня 1917 р. курсів повітових агітаторів та інструкторів. На них приїхало до 20 представників повітових і волосних комітетів [12, арк. 48]. Програма курсів включала 49 лекційних годин, «розмови і семінарії» із прочитаного матеріалу.

За десять днів, протягом яких тривали курси, інструктори Полтавського інформаційного бюро вичитали широкий комплекс питань суспільно-політичного, економічного та культурно-просвітницького характеру. Зокрема, 23 години лекційних занять відводилося для характеристики сучасного політичного становища, правових аспектів існування державності та її політичних інститутів, шляхів вирішення національного питання («З'ясування сучасного становища», «Правова держава», «Виборче право і виборча техніка», «Роль політичних партій в житті країни», «Національно-територіальна автономія, федерація, унітарна республіка», «Український Сейм»).

На ознайомлення з економічними основами державотворення відводилося 16 годин лекційного курсу («Основи економічної науки: коротка історія і теорія народного господарства», «Земельна справа», «Робітнича справа»). 10 годин занять було присвячено організаційній та культурно-просвітницькій роботі на селі: «Організація нової влади від села до губернії» (громадські, земельні, продовольчі комітети, Селянська спілка, Рада селянських депутатів, земства), «Культурно-просвітня праця на селі» [12, арк. 48; 20, арк. 9].

Лекції про державний лад і земельну справу читали Лебединський і Мартос, інші заняття проводили інформатори Полтавського бюро Багрій, Криворотченко, Токаревський, Чайківський [12, арк. 40, 48; 20, арк. 2–3, 5–8]. Багато слухачів курсів стали повітовими інструкторами і продовжували підтримувати зв'язки з губернським інформаційним бюро [12, арк. 48].

Повітові інформаційні бюро, за офіційними даними, у серпні 1917 р. були засновані в усіх повітах, за винятком Полтавського. У гу-

бернії, що ділилася на 15 повітів, нараховувалося до 40 повітових інструкторів. Фінансування на своє утримання повітові інструктори намагалися здобути від різних повітових організацій (громадських комітетів, рад селянських спілок, «Просвіт» тощо). Частину повітових інструкторів утримували земства (Миргород, Ромни, Хорол, Кобеляки, Пирятин, Гадач), Селянська спілка (Хорол, Кременчук), повітовий громадський комітет (у Костянтинограді), а в Переяславському повіті – «Просвіта» і Центральна Рада [12, арк. 48 зв.].

Дев'ятого–десятого серпня 1917 р. було скликано з'їзд інструкторів Полтавщини, участь у якому взяли 18 інструкторів із 12 повітів [11, арк. 18; 12, арк. 48]. До Лохвицького, Лубенського та Полтавського повітів, що не надіслали своїх представників, було відряджено губернських інструкторів для організації або відновлення вже існуючих інформаційних бюро [13, арк. 3].

Більше інформації про стан та діяльність повітових інформаційних бюро можемо почерпнути зі звітів інструкторів губернського інформаційного бюро.

У Миргороді (за інформацією М. Христового від 23–26 липня 1917 р.) діяла просвітня комісія при повітовому громадському комітеті, працювали два повітові інструктори, які утримувалися на кошти земства. У Лубнах при повітовому громадському комітеті було створено інформаційне бюро, до складу якого входило шість інструкторів-інформаторів. Спершу вони утримувалися на кошти земства, однак, «знайшовши їх роботу непотрібною», земська управа (її склад М. Христовий характеризує як суто буржуазний) відмовила інструкторам у фінансуванні [19, арк. 1зв.].

У Пирятинському повіті (за інформацією М. Христового від 29 липня – 6 серпня) інформаційного бюро не було. Обов'язки інструкторів-інформаторів мали виконувати два члени повітової управи (народний учитель, що був до революції на засланні, та селянин, який взагалі мало уявляв сучасний стан речей), отже результати їх діяльності були практично відсутні. З'їзд повітового комітету Селянської спілки ухвалив, за пропозицією М. Христового, заснування постійного бюро із фінансуванням двох інструкторів-інформаторів (виділено по 150 крб на місяць і роз'їзди на земських конях). До складу бюро мав також увійти інструктор Центральної Ради (з утриманням на її кошти). У Переяславському повіті інформаційного бюро не було, а інструктори при земстві займалися організацією продовольчих управ (священик Полушкін, котрий майже не виїздив із свого села, та судовий слідчий Шмідт, росіянин) [19, арк. 1зв.–2].

У Лохвицькому повіті (за інформацією М. Христового від 12–15 серпня 1917 р.) бюро складалося з одного постійного інструктора О. М. Бернацької (утримувалася на кошти Центральної Ради) та

п'яти тимчасових інструкторів (отримували плату за виїзди від Ради селянських депутатів). Земська управа виділила кошти на утримання трьох інструкторів-інформаторів (150 крб кожному на місяць), однак працював лише один, знайти ще двох управа не змогла. Роботі бюро протидіяло земство (напівкадетського складу), що не надавало інструкторам коней для виїздів. Робота інструкторів була спрямована на створення «Просвіт» і Селянської спілки (останні були засновані майже в усіх селах і хуторах) [19, арк. 2–2зв.].

У Ромнах інформаційне бюро припинило своє існування через відсутність фінансування (інформація М. Христового від 2 вересня 1917 р.). Неприхильно ставилася до нього і земська управа, зокрема її голова Коробка, який вважав, що інструктори проводили виключно партійну роботу, яка дезорганізує населення [19, арк. 3]. У Зіньківському повіті на початку серпня в інформаційному бюро працювали три інструктори [11, арк. 21 зв.].

Органи влади на місцях негативно ставилися до представників губернського інформаційного бюро. Вороже ставлення до роботи бюро та взагалі до селянського руху (а тим більше національного) було відчутним майже скрізь у повітових містах, однак особливо виділялися Переяславський повіт, Лохвиця, Кобеляки [12, арк. 50 зв.–51], де інструкторам бюро часто не давали можливості навіть виступити на зібраннях. На Переяславщині приймали лише промовців з посвідченнями від О. Керенського або Г. Хрустальова-Носаря [19, арк. 1зв.–2]. У Кобеляцькому повіті проти «Просвіти» та Селянської спілки виступала Рада робітничих і солдатських депутатів, котра проводила власну партійну агітацію [11, арк. 18 зв.]. Дуже негативно до інформаційної роботи ставилися деякі земства – Хорольське, Лубенське та інші [12, арк. 51; 13, арк. 4]. Селянські з'їзди у Хорольському, Зіньківському, Кобеляцькому, Переяславському та інших повітах проводилися лише завдяки зусиллям інструкторів губернського бюро [13, арк. 3].

На місцях інструктори губернського інформаційного бюро проводили інформаційно-роз'яснювальну роботу з різних питань. Іван Багрій на зборах у с. Милорадове Полтавського повіту 10 червня 1917 р. розповідав про вирішення земельного питання, що найбільшим чином хвилювало селян, та організацію селянства (створення Селянської спілки). Мешканцям с. Байрак та навколишніх сіл він розтлумачив земельну програму своєї партії (УПСР) [15, арк. 3–5].

Дмитро Андрієвський 11 червня 1917 р. проводив бесіди на віче в с. Устивиці Миргородського повіту, з 6 до 21 червня 1917 р. працював у Прилуцькому повіті, де відвідав земську управу, повітовий комітет Селянської спілки, вчительські курси (лекції повітового інформатора), давав приватні вказівки та проводив роз'яснювальну роботу щодо організації селянства, компетенцій земельних комітетів та во-

лосних комітетів Селянської спілки [14, арк. 1–3]. У місті Нові Санжари 16–18 червня Д. Андрієвський розповідав про організацію Української Селянської спілки та виступав на сході з промовою про найбільш важливі питання революційного часу (федерацію, автономію, національне питання, аграрне питання і кооперацію). З 2 по 10 серпня Д. Андрієвський працював у селах Роменського повіту (Перекопівка, Коровинці, Костянтинів) [14, арк. 4–4 зв., 11–11 зв.].

Микола Христовий проводив роз'яснювальну роботу щодо завдань і діяльності «Просвіти», Селянської спілки і земельних комітетів 6–17 липня в Миргородському та Зіньківському повітах, 23–26 липня був делегований до Лубен і Миргорода, з 29 липня по 6 серпня – до Пирятинського і Переяславського повітів, 12–15 серпня – до Лохвицького повіту, де знайомився зі становищем інформаційних бюро та організацією селянства. Наприкінці серпня – на початку вересня (звіт написано 2 вересня 1917 р.) М. Христовий відвідав Гадяцький та Роменський повіти у справі виборів до волосного земства [19, арк. 1–3 зв.].

У роботі з організації селянства інформаційне бюро Полтавського губернського громадського комітету зосередило свою увагу на створенні осередків Селянської спілки та «Просвіти». У Миргородському повіті в першій половині липня Селянська спілка ще перебувала в стадії організації, однак селяни охоче вступали до спілок і «Просвіти» [19, арк. 1]. У містечку Старі Санжари, за інформацією Д. Андрієвського від 30 липня 1917 р., до Селянської спілки входило близько 300 осіб. Селяни, записуючись до спілки, були зовсім несвідомими і протестували проти членських внесків [14, арк. 6]. У Пирятинському повіті наприкінці липня – на початку серпня 1917 р., за інформацією М. Христового, «Просвіт» та селянських спілок було мало, а у Лохвицькому повіті в середині серпня спілки були засновані майже у всіх селах та хуторах [19, арк. 1 зв.–2 зв.].

У Кобеляцькому повіті, де не було широкої політичної організації, за інформацією інструктора Н. Тетянки, який об'їздив 28 сіл у 12 волостях, на початку серпня 1917 р. було створено 12 організацій Селянської спілки. У Кременчуцькому повіті до 1 серпня було засновано 42 організації Селянської спілки чисельністю до 15 тис. осіб. У Зіньківському повіті до Селянської спілки входило до 30 тис. осіб. У Прилуцькому повіті, де інтелігенція залишалася пасивною, селянських спілок було мало [11, арк. 19–21 зв.]. Загалом на початку серпня в кожному повіті, за офіційною інформацією, було засновано повітову Раду селянських спілок [13, арк. 3].

Роботу зі створення осередків Селянської спілки губернські інструктори продовжили наприкінці серпня – у вересні 1917 р., разом із передвиборною агітацією до волосного земства. М. Чернявський про-

водив роз'яснювальні бесіди із селянами щодо програми та завдань Селянської спілки у Миргородському повіті: 24 серпня – у с. Попівка, 25 серпня – у Зуївцях та Комишні, 26 серпня – у Березовій Луці та Остапівці. В Остапівці до спілки, яка включала 43 особи, після виступу М. Чернявського погодилися записатися багато селян [18, арк. 2–2 зв.]. У с. Полузир'ї Кобеляцького повіту Селянська спілка була заснована в серпні (до неї входило до 90 осіб), однак майже місяць вона була бездіяльною, а чисельність її не зростала. З ініціативи губернського інструктора Н. Тетянки у Полузир'ї було скликано сільські збори (3 села з хуторами), на якому переобрали комітет спілки, розробили план щоденної роботи, а майже всі присутні селяни виявили бажання записатися до спілки (звіт від 25–28 вересня 1917 р.) [17, арк. 8].

Організація «Просвіти» у Полтавській губернії відбувалася повільнішими темпами. «Просвіти», будучи безпартійними організаціями, не знаходили підтримки серед селянства, яке не бачило від них матеріальної вигоди. Не налагоджувалася організація «Просвіт» у Кременчуцькому та Зіньківському повітах – тут їх було мало, а організатори займалися партійною організацією селянства, а не його освітою. Переважним чином робота з організації «Просвіт» проводилася інструкторами губернського інформаційного бюро [13, арк. 3 зв.].

Досить інтенсивною була організація «Просвіт» у Миргородському повіті: за інформацією М. Христового (липень 1917 р.), «Просвіта» була створена в кожній волості, а повітове земство для кожної організації виділило по 300 крб грошової підтримки на рік [19, арк. 1].

Загалом улітку 1917 р. в губернії було засновано більше 450 «Просвіт». У Прилуцькому, Полтавському та Костянтиноградському повітах їх кількість сягала 50 або навіть більше. У 12 повітах «Просвіти» об'єдналися в повітові спілки [13, арк. 3 зв.], відкривали бібліотеки, вечірні школи для дорослих і загальні недільні школи, випускали газети, влаштовували вистави та концерти.

З кінця серпня 1917 р. інструктори губернського бюро почали проводити передвиборчу агітацію до волосного земства. У Миргородському повіті М. Чернявський з 23 до 27 серпня відвідав ряд сіл (Попівка, Зуївці, Комишня, Березова Лука, Остапівка). У Комишні він змушений був протидіяти агітації партії хліборобів-демократів і переконав селянську бідноту повернутися від хліборобів до Селянської спілки, голосувати за її список і заснувати другу «Просвіту», оскільки вже існуюча перебувала під впливом партії хліборобів-демократів і була майже повністю пасивною [18, арк. 2–2 зв.].

У багатьох місцях Полтавщини із передвиборчою агітацією до земства працював Н. Тетянка: 1 вересня 1917 р. – у с. Мачухи (на запрошення приватних осіб – селян), 1–2 вересня – у с. Ковалів-

ка Полтавського повіту (із власної ініціативи), 5–12 вересня – у Гадяцькому повіті (із завданням від інформаційного бюро передвборчої агітації до волосного земства), 13–15 вересня – у с. Солониця Лубенського повіту (на проханя приватних осіб, стурбованих розгортанням на селі та в окрузі анархії та антиукраїнського руху). Він спілкувався із селянами у питаннях про «сучасний момент, національно-соціальний колір революційного руху і стан громадянства взагалі» [17, арк. 1–3, 5]. 25–28 вересня Н. Тетянка працював у с. Полузир'я Кобеляцького повіту, 30 вересня – 11 жовтня займався передвборчою агітацією до повітового земства та організацією виборів до Установчих зборів у Роменському повіті, а з 29 жовтня по 3 листопада 1917 р. – у Кобеляцькому повіті [17, арк. 8–10].

К. Максимович, перебуваючи в Хорольському повіті 3–10 жовтня 1917 р., проводив агітацію щодо виборів до Установчих зборів на повітовому селянському з'їзді в Хоролі та на зборах Селянської спілки с. Новоіванівка [16, арк. 1]. З 16 жовтня по 2 листопада 1917 він працював у Миргороді та Золотоніському повіті: у Миргороді брав участь у з'їзді представників «Просвіти», а в Золотоніському повіті організував селянські збори у 8 селах для передвборчої агітації до Установчих зборів, де рекомендував списки українських соціалістичних партій [16, арк. 2]. Із 3 по 10 листопада 1917 р. К. Максимович проводив передвборчу агітацію в Хорольському повіті: у самому місті Хоролі, а також скликав сільські збори в селах Трубайці і Балаклія [16, арк. 3].

Інструктори-інформатори, працюючи серед селянства Полтавщини, пропагували і популяризували програми українських політичних партій соціалістичного спрямування. Склався стереотип, що агітація українською мовою мала виключно соціалістичне спрямування, а несоціалістичну агітацію російською мовою здійснював лише Союз земельних власників [1, с. 51, 58].

Зі звітів губернських інструкторів-інформаторів також можемо почерпнути цікаву інформацію про настрої населення. Практично всі інструктори відзначають неосвіченість, низький рівень національної свідомості та самоорганізації селянства, пасивність інтелігенції в громадському житті. І. Багрій, відвідавши с. Милорадове Полтавського повіту 10 червня 1917 р., відзначив байдужість учителів до роботи серед селянства; вони пояснювали своє небажання працювати можливим від'їздом на навчання («на курси скоро їхати») або ж просто зволікали з інтеграцією до громадського життя («восени вже почнемо роботу») [15, арк. 4 зв.].

Індиферентне ставлення до української справи та організації селянства відзначав у Хоролі К. Максимович, у Лубенському повіті – Н. Тетянка [16, арк. 1; 17, арк. 5, 6]. Організаторами селянства ви-

ступали переважно свідомі селяни, які запрошували для проведення роз'яснювальної роботи губернських інструкторів-інформаторів [16, арк. 2; 17, арк. 1, 5] та виступали засновниками спілок і «Просвіт».

Характерну рису суспільного життя відзначив губернський інструктор Д. Андрієвський на основі вражень від зборів у Нових Санжарах (18 червня): популярність мітингової стихії («схильність до гарячих промов») – і в той же час інертність щодо повсякденної громадської роботи [14, арк. 4 зв.]. Практично всі доповідачі Лубенського повітового з'їзду «Просвіти» 16 вересня 1917 р. (52 представники від 16 організацій Лубенщини) згадують про одноманітність просвітянського життя: на час заснування «Просвіти» (квітень – травень) її члени активно бралися до роботи, проте згодом «енергія кудись поділась». Восени 1917 р. діяльність «Просвіт» Лубенського повіту обмежилася читанням і розповсюдженням книжок, влаштуванням вистав [17, арк. 6]. Сповільнювали чи навіть призупиняли діяльність «Просвіти» сезонні роботи у селянському господарстві, зокрема жнива [21].

Результатами інформаційно-роз'яснювальної діяльності губернських інструкторів була перемога списків Селянської спілки на виборах до волосних та повітових земств, а також Всеросійських Установчих зборів [13, арк. 3; 7, с. 83]. УПСР, за спогадами її керівника М. Ковалевського, «цілком успішно» виконала завдання політичної організації селянства у рамках Всеукраїнської Селянської спілки, котра сприяла українізації влади на всіх рівнях [2, с. 253, 256, 263]. Результатом діяльності інструкторів-інформаторів стало формування нової системи станової організації селянства.

Бібліографічні посилання

1. *Андрієвський В.* З минулого (1917-й рік на Полтавщині) / В. Андрієвський. – Берлін, 1921. – Т. 1.
2. *Ковалевський М.* При джерелах боротьби: спомини, враження, рефлексії / М. Ковалевський. – Інсбрук, 1960.
3. *Костенко С. В.* Селянська спілка як спроба громадсько-політичної консолідації українського селянства / С. В. Костенко // Гілея: наук. вісник. – К., 2010. – Вип. 37 [Електрон. ресурс] / Гілея: наук. вісник. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_37/Gileya37/17_doc.pdf.
4. *Кучеров Г. Г.* Становлення і діяльність сільських товариств «Просвіта» Правобережної України (1905–1923 рр.) / Г. Г. Кучеров: автореф. дис... канд. іст. наук. – Чернівці, 2007.
5. *Лозовий В. С.* Формування селянських спілок в Україні після лютневої революції 1917 р. / В. С. Лозовий // Наук. пр. Кам'янець-Подільського національного ун-ту ім. Івана Огієнка: Іст. науки. – Кам'янець-Подільський, 2009. – Т. 19. – С. 300–307.
6. *Нітченко А.* Виконавчі комітети громадських організацій 1917 року: підсумки та перспективи вивчення / А. Нітченко // Сіверянськ. літопис. – 2010. – № 1. – С. 75–85.

7. *Соболів М.* Вибори до Всеросійських та Українських Установчих зборів на Полтавщині / М. Соболів // Літопис революції. – 1932. – № 5–6. – С. 71–96.

8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВУ). – Ф. 996, оп. 1, спр. 23.

9. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 24.

10. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 52.

11. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 53.

12. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 56.

13. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 58.

14. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 59.

15. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 60.

16. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 62.

17. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 65.

18. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 67.

19. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 68.

20. ЦДАВОВУ. – Ф. 996, оп. 1, спр. 69.

21. Що діється на Україні. Полтавщина. Хорол // Воля. – 1917. – 16 лип.

Надійшла до редколегії 10.11.2011

УДК 94 (477) «1917 / 1918»

М. О. Манько

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

КУЛЬТУРНИЦЬКИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ В ДОБУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ 1917–1918 рр.

У статті розглядаються чинники формування національної еліти в добу Української революції. Зроблено спробу визначити вплив культурницького фактора на становлення еліти в 1917–1918-х рр.

Ключові слова: культурництво, українська національна еліта, Центральна рада.

В статье рассматриваются факторы формирования национальной элиты в период Украинской революции. Сделана попытка определить влияние культурного фактора на становление элиты.

Ключевые слова: культурничество, украинская национальная элита, Центральная рада.

The article considers the factors of formation of national elite in the period of the Ukrainian revolution. Made an attempt to assess the impact of cultural factors on the formation of the elite.

Key words: kulturnytstvo, Ukrainian national elite, the Central Council.